

Turkish Studies

Comperative Religious Studies

Volume 13/17, Summer 2018, p. 339-352

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14058>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Ağustos 2018

✓ Accepted/Kabul: Eylül 2018

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Huriye MARTI – Doç. Dr. Muhammet Vehbi DERELİ

This article was checked by iThenticate.

BİR ÇEVİRİ FACIASI: CELAL YILDIRIM'IN TARİKA TERCÜMESİ

Ahmed ÜRKMEZ*

ÖZET

Tercüme faaliyeti, kültürün sonraki nesillere aktarımı ve değişik literatürlere transferi bakımından değerli bir süreçtir. Özellikle belirli bir ilim adamının kilit öneme sahip bir eseri söz konusu ise, tercüme işleminin sağlıklı biçimde ve standartlara uygun gerçekleştirilmesi daha çok beklenir. Söz konusu standartların başında, orijinal metne sadık kalmak, alana özgü terimlerin anlamlarını araştırmak, özel isimlerin yazımında yanlış yapmamak, yazarın üslubunu okuyucuya yeterince yansıtmak ve ilgili kaynaklara dipnotta işaret etmek gibi çeşitli akademik ölçüler gelmektedir.

Bu makale, Osmanlı Dönemi'nin önemli müderris ve muhaddislerinden Birgivi Mehmed Efendi'nin (981/1573) Arapça olarak kaleme aldığı *et-Tarikatü'l-Muhammediyye*'nin Türkçe çevirilerine odaklanmıştır. Yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulan ve kimi fikri ve sosyal akımlara ilham kaynağı olan eserin başta Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi olmak üzere Anadolu'da binlerce yazma nüshası mevcuttur. Hadis, Tasavvuf, Arap Dili, Tefsir, Fıkıh ve Kelâm gibi birden fazla branşı yakından ilgilendiren *Tarika*, Cumhuriyet döneminde Türkçeye birden fazla kez çevrilmiştir. Ancak, ilki emekli müftü Celal Yıldırım tarafından gerçekleştirilen bu çevirilerin ne ölçüde başarılı olduğu yeterince tartışılmış değildir.

Çevirilerdeki hataların tenkidi "Dil Problemleri", "Metin Problemleri" ve "İlmî Hassasiyetten Mahrumiyet Problemi" şeklinde üç ana başlık altında yapılacaktır. Bu başlıklar da kendi içinde detaylandırılmıştır. Konu, Arapçası ve Türkçesi sunulan toplam 17 örnek yardımıyla değerlendirilmiş olup, eserin Konya ve Halep'te yapılmış iki ayrı tahkikli baskısı esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, *et-Tarikatü'l-Muhammediyye*, Birgivi, Celal Yıldırım.

* Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, El-mek: aurkmez@pau.edu.tr

A TRANSLATION DISASTER: TARİKA TRANSLATION OF CELAL YILDIRIM

ABSTRACT

Translation activity is a valuable process in regard to the transfer of the culture to next generations and the transfer to different literatures. Especially in case of a very significant work of a certain scholar, the translation process is expected to be carried out in a healthier manner and in more accordance with the standards. At the beginning of these standards, various academic measures such as staying with the original script, investigating the meaning of domain-specific terms, avoiding the mistakes in the writing of private names, adequately reflecting the style of the author to the reader and referring the related sources in the references are followed.

This article focuses on the Turkish translations of *et-Tarikatü'l-Muhammediyye* written in Arabic by Birgivi Mehmed Efendi (981/1573), one of the most important scholar and muhaddith of Ottoman Empire period. The masterpiece has been a source of inspiration for some intellectual and social movements, and it has been used in education as a textbook for centuries. Thousands of manuscripts of the work are available in Süleymaniye Manuscripts Library and Anatolia. *Tarika*, closely related to several branches such as Hadith, Sufism, Arabic Language, Tafser, Fiqh and Kalam, had been translated into Turkish many times in the Republic Period. The first translation was carried out by retired mufti Celal Yıldırım. Including the work of Celal Yıldırım, the success of these translations has not been discussed sufficiently.

Criticism of the mistakes in translation will be carried out under three main headings; "Language problems", "Text Problems" and "Lack of Scientific Sensitivity Problems". These titles are also detailed in themselves. The subject is evaluated with the help of 17 instances proffered in both Arabic and Turkish, and this evaluation is made according to the two separate edition analyzed prints in Konya and Aleppo.

STRUCTURED ABSTRACT

at-Tarika al-Muhammediyyah is a very effective, original, full and efficient masterpiece that leaves a deep impact during and after. It has an eminent place among Birgivi's many books and tractates and there are thousands of copies of this book in many corners of Anatolia, especially in Istanbul libraries. It is clear that the translation of such an enormous resource into Turkish is a priority, but the success of the studies in this direction is also worth discussing.

Yıldırım's translation of *Tarika*, which has been printed for many years and in the library of many houses is a text that is flawed and flawed enough to reveal a new book when all the mistakes are aligned. It does not give a systematic study image in a professional translation environment and adhering to scientific principles. It seems to be a study of an individual who seems to trust a lot of Arabic knowledge and reads

the original of the book and makes the translation orally. Then gives the recording to the broadcaster, doesn't need any corrections and wants the text to be solved directly. Therefore, a scientific article on a translation of this quality was due to the classic source identity of Tariqa and the deep respect for the author; not of any merit attached to the translator. To make sure the goal was realized and the attention wasn't distracted, commonly known issues such as the features and procedures of the translation process or the works of Birgivi and the presentation of Tariqa are not mentioned.

The problematic examples identified in this review were evaluated under three main headings: Language, text and scientific sensibility problems. Language problems are often seen as “inability to understand the language in which the book is written (Arabic)” and “inability to express the purport in the language in which the book is translated (Turkish)”. The first of these has caused problems such as confusing the elements of the sentence and not being familiar with the terms. And the second has caused problems such as producing words/verbs/phrases not found in Turkish and making long but mainingless sentences in Turkish look.

Staying away from translation of some parts of the text, making additions to the text and changing the quality of the text are the problems that have become almost standard, especially in the translation of Celal Yıldırım. It should be regretted that many standards that form the basis of scientific work have been ignored and scientific sensitivity is not adequately observed.

Not to stick to the text written by the author, to begin announcing the text during translation without any indication, to change the location of sentence elements, reduce or increase their numbers are the wrong ones, each one can make a work flawed. When such mistakes are made frequently, confusion occurs about what the author thinks and says. A scholar uses words and concepts expertly and knows the verses and hadiths very well, should not be perceived as someone who mixes the order of historical events and can not express his ideas properly.

It was therefore necessary to criticize these errors, which may have led to the considering the author as someone who has not received enough of his knowledge, especially in Sufizm.

Keywords: Translation, at-Tarîqa al-Muhammediyyah, Birgivi, Celal Yıldırım.

Giriş

Bu çalışmada, Osmanlı Dönemi'nin önemli müderris ve muhaddislerinden Birgivi Mehmed Efendi (981/1573) tarafından Arapça olarak kaleme alınan ve yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulup kimi fikrî/sosyal akımlara ilham kaynağı olan *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*'nin (detaylı bilgi için bkz: Martı, 2005: 228-359; 2012: 21-64) Türkçe çevirileri eleştirel bir gözle ele alınacaktır. İnceleme sırasında kronolojik önceliğe göre hareket edilecek, eserin Cumhuriyet dönemindeki ilk Türkçe tercümesi konumundaki Celal Yıldırım çevirisinin (Yıldırım, 1996) tenkidine ağırlık verilecektir. Bilahare Güneş (2004), Yılmaz (2015) ve Taha (2016) tercümelemleri hakkında da değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Makale hacminin sınırlılığı dolayısıyla söz konusu dört çeviri üzerinde *Tarîka*'nın tüm metnini kapsayacak bir mukayeseye yönelmek yerine, mahdut ama genel durum hakkında yeterli oranda fikir verebilecek bir taramayla yetinilmesi tercih edilmiştir. Eserin Arapça orijinal metni için 1270/1853 tarihli İstanbul baskısı ve Konya'da Doktora çalışması kapsamında yapılan tahkikli neşir (Birgivî, 2005) esas alınmış, Halep'te M. Hüsnî Mustafa tarafından yapılan tahkikli baskıya da (Birgivî, 2002) yeri geldikçe atıfta bulunulmuştur.

Yöntem olarak, Celâl Yıldırım'a ait çevirinin problemleri “Dil Problemleri”, “Metin Problemleri” ve “İlmî Hassasiyetten Yoksunlukla İlgili Problemler” şeklinde üç ana başlıkta incelenmiş, bu ana başlıklar da kendi içinde çeşitli alt birimlere bölünmüştür. Diğer çevirilerin problemlerine dair değerlendirmeler yine bu çerçeveye uygun olarak gelişecek, Yıldırım'ın hatalarının tekrar edildiği negatif durumların yanı sıra, sonraki mütercimlerin onu aşmayı başardıkları hususların da altı çizilecektir.

I. Dil Problemleri

Tercüme edilen kitabın dilinin anlaşılması ve okuyucu kitleye sağlıklı bir ifade tarzıyla sunulmasında yaşanan problemler bu başlık altında incelenecektir. Hem Arapça hem de Türkçe bağlamında “Dile Hâkim Olmamak” olarak da özetlenebilecek bu durumun, her iki dilde birden üstad konumunda olan bir müellifin emeğini neye dönüştürdüğü örneklerde görülecektir.

A. Kitabın Yazıldığı Dili (Arapça) Anlayamamak

Çevirinin bazı noktalarında yaşandığı görülen bir problemdir. Sözelimi Yıldırım (إعانة الظَّالِمَةِ) ifadesini (Birgivî, 1270/1853: 207; 2005: 234) anlayamamakta ve “zalimlere zulümlerine karşılık yardımda bulunmak” (Yıldırım, 1996: 362) diye tercüme etmektedir. Hâlbuki doğru tercüme “zalimlerin zulümlerine sözle destek olmak” şeklinde yapılabilirdi. Elbette (بالقول) kelimesinin yok farz edilmesi de, mütercimnin genel performansı dikkate alındığında sıradan görünse bile, aslında ciddi bir ihmaldir.

Keza, “Bundan öncekilerin hepsi” manasına gelen (وما قبله كله) (Birgivî, 1270/1853: 94; 2005: 100) ifadesi Türkçeye “Bundan ötesi” (Yıldırım, 1996: 141) biçiminde aktarılırken de, hedef dili anlamamaktan mütevellit bir sıkıntının yaşandığı aşikârdır.

1. Cümlelerin Ögelerini Karıştırmak

Tek bir cümledeki kendi içindeki birimleri veya birden fazla cümlelerin metinde birbirine yakın duran unsurları, yeterli noktalama olmadığı için birbirine karıştırılmış görünmektedir. Yanlış matufa yönlendirilen atıflar, sonraki cümleye aitken öncekine yazılan şartlar, bu hata türünün ilk akla gelen ve Yıldırım'da en sık rastlanan örnekleridir. Mesela “Dilin Âfetleri” konusunda Birgivî şöyle der: (Birgivî, 1270/1853: 184; 2005: 205)

Örnek-1:

(الأول: كلمة الكفر، العياد بالله تعالى. وحكمه: إن كان طوعاً من غير سبق لسان، إحباط العمل كله، ثم لا يعود بعد التوبة. فيجب عليه الحج، إن كان غنياً، لو حج أولاً. ولا يجب قضاء ما صلى وصام وزكى.)

Bu metinde altı çizili bölüm şu şekilde çevrilmiştir (Alıntı metinlerde görülen yazım yanlışları alıntı yapılan kaynaklara ve baskılara aittir):

“Tevbe ettikten sonra dönmiyecek olursa, zenginse yeniden hacc edecektir. Ama evvelce kıldıkları namazı, tuttuğu orucu ve verdiği zekâtı yeniden kaza etmesi gerekmez.” (Yıldırım, 1996: 302)

Görüldüğü gibi mütercim, önceki cümleyle bağlantılı ve faili “amel” olan (ثم لا يعود بعد التوبة) ifadesini sonrasına bağlamakta ve ortaya anlamsız bir çeviri çıkarmaktadır. Tevbe ettikten sonra dönmeyecek olan nedir/kimdir? Altı çizili kısmın bitimindeki “evvelen” ifadesi neden bir sonraki cümleye “evvelce” diye aktarılmıştır? Oruç ve zekât “tuttuğu, verdiği” şeklinde tekil iken, hangi gerekçeyle namaz çoğul olarak “kıldıkları” hâlini almıştır? “Yeniden kaza etmek” Türkçe açısından açık bir anlatım bozukluğu değil midir?

Oysa metnin –sonraki mütercimlerin de birbirine yakın ifadelerle ulaştıkları- (Güneş, 2004: 497; Yılmaz, 2015: 319; Taha, 2016: 317) sağlıklı tercümesi şöyle olabilirdi:

“...Hükmü: Eğer dil sürçmesi olmadan kişinin kendi isteğiyle söylendiyse, bütün amellerin boşa gitmesi ve tövbeden sonra da geri dönmemesidir. Daha önce hacca gitmiş olsa bile, zenginse hacetmesi gerekir. Kıldığı namazları, tuttuğu oruçları ve verdiği zekâtları kaza etmesi gerekmez.”

Örnek-2:

(قال قاضيخان رحمه الله في فتاواه: رجل اغتاب أهل قرية، فقال "أهل القرية كذا"، لم يكن ذلك غيبة.)

Bu metin (Birgivî, 1270/1853:190; 2005: 213), bir yandan Kâdîhân'a ait eserin adı (*el-Fetâvâ*) tahrif edilerek, diğer yandan (أهل القرية) terkibi (قال) fiiline fâil yapılarak şöyle hatalı bir tercüme maruz bırakılmıştır:

“Kadîhan fetvâsında der ki: Bir adam bir köy halkının gıybetini yaparsa, o köy halkı da “şu ve şu” diye bir iki kişiyi kastederse, bu gıybet olmaz.” (Yıldırım, 1996: 319)

Hâlbuki doğru tercüme “Adam bir köyün halkının gıybetini yapıp da ‘bu köyün halkı şöyledir’ derse...” şeklinde olmalıydı. Bu arada, tercümeden alıntılanan tüm metinlerin kaynak gösterilen baskıya uygun olduğu, dolayısıyla bu metinlerde mevcut yazım yanlışlarının mütercimin hanesine yazılması gerektiği belirtilmelidir.

2. İstilahlara Aşına Olmamak

Tarîka'nın mühim özelliklerinden birisi, başta Tefsir, Hadis ve Fıkıh olmak üzere İslâmî ilimlere ait istihlaları yoğun biçimde kullanmasıdır. Birgivî Mehmed Efendi'nin bu husustaki beceri ve hassasiyeti bilinmekte, ancak onun kaleminden dökülen incelikler tercüme metinlerin bazı bölümlerinde okuyucuya maalesef yeterince yansıtılmamaktadır.

Örnek-3:

“Şeytan sonra ona ‘sonra tevbe ve ibadet eden kimselerin’ fikrini emreder.” (Yıldırım, 1996: 133-134)

“Sonra” kelimesinin tekrarından kaynaklanan uyumsuzluk ve “fikrini emretmek” kullanımındaki garabet bir yana bırakılırsa, mütercimin (ثم يأمره بالتسوية) cümlesini çevirirken beş kelime ve bir bağlaç ile karşılamaya çalıştığı kavramın “tesvîf” olduğu görülecektir. (Birgivî, 1270/1853: 87; 2005: 92) Bilhassa Gazzalî'nin *el-İhyâ*'da üzerinde durduğu bu kavram “ileriye bırakmak” veya “ertelemek” şeklinde tercüme edilmeye müsait ise de, cimâya “evlilik” (Yıldırım, 1996: 135), Bezzâr'a “Bezzâz” (Yıldırım, 1996: 144) diyen bir mütercimden bu çeviriyi okuyamamak gayet doğaldır.

Konunun bir diğer boyutu, klasik metinlerde geçen özel isimlerin tanınmasında yaşanan zorluklardır. Söz tahsile geldiğinde “medrese mezunu olmak” ile övünen ama klasik Arapçanın temel unsurlarında hata eden pek çok benzeri gibi Celal Yıldırım da, irade ve cebir meselesinin tartışıldığı paragraftaki temsilde ismi geçen Amr'a –hem de yanındaki Zeyd'i görmesine rağmen ve üst üste dört defa- “Ömer” diyebilmiştir. (Yıldırım, 1996: 135) Konunun devamında kelâm ilminin

inceliklerine girildiğinde ise mütercimim tam anlamıyla yaya kaldığı ifade edilebilir ki, esas aldığımız baskının 136. sayfası bu bakımdan tek başına doyurucu bir “çeviride yetersizlik” delilidir.

Oysa Tefsir yazımında benimsediği metodu bilimsel platformda eleştiren akademisyenlere otuz yıl önce verdiği cevapta “ilim yapan kişilerin kalem oynatırken, görüş belirtirken çok dikkatli olması gerektiğini” söyleyen Celal Yıldırım, ilim adamının “sağlam ve güvenilir kaynaklardan uzak kalamayacağını” da belirtmiştir. (Yıldırım, 1989: 79) Konuya esas teşkil eden eleştirel makalede ise, Yıldırım’ın *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri* adlı çalışmasının “ilmî bir hüviyetinin olmadığı, hadislerin dipnotlarını bile gösteremediği, titizlikten uzak olduğu” yönünde tespitler yapılmaktadır. (Akdemir, 1988: 30) Her akademisyenin kolaylıkla fark edeceği bu büyük kusurlar bizce de müsellemler olup ileriki sayfalarda vurgulanacaktır.

Öte yandan, herhangi bir garip kelimeler lügatine müracaatla kolaylıkla çözülebilecek olan “özel isim okuyamama” sıkıntısının, *Tarika* üzerinde çalışan çevirmenlerce çoğu zaman problem edilmemiş olması hem ilginç hem üzücüdür. Genellikle ilk akla geldiği şekilde okunan, öyle yazılan ve yine öyle çevrilen, dolayısıyla açıkça hataya düşülen özel isimlere, Allah Resûlü’nün (sav) değiştirdiği isimlerle alakalı paragrafta geçen “Afıra” (عفرة) sözcüğü (İbnü’l-Esîr, 1997: III/236) örnek verilebilir. Birgivî, “Afıra” adını taşıyan bir araziye “Hadıra” (حضرة) adının konulduğunu belirtmekte (Birgivî, 1270/1853: 204; 2005: 231), çevirilerde ise arazinin adı kâh “Afere” (Yılmaz, 2015: 364), kâh “Afra” (Güneş, 2004: 552), kâh “Atra” (Taha, 2016: 359) olmaktadır. En sağlıksız ve en “özel” tercüme ise yine Yıldırım’a aittir:

Örnek-4:

“Katılık ifade eden Ufurret adlı bir yerin ismini değiştirip, yeşillik ifade eden Hudret koymuştur.” (Yıldırım, 1996: 354)

Bazen öyle bir tablo oluşur ki, kitabın akışı içerisinde bir cümleyi, belki bir başlığı anlama ve anlamlandırmada mütercimler hep birlikte yetersiz kalır. Sözelimi dilin afetleri bölümünde Birgivî, gerek günlük konuşmalar ve insanlara yönelik hitaplarda, gerekse dualarda karşılaşılan hatalı kullanımlar için (الخطأ في التعبير ودقائق الخطأ) alt başlığını kullanır. Türkçeye “Sözlü İfadelerde Yapılan Yanlışlar ve İncelikleri” olarak çevrilebilecek ifade, üstelik ‘ifadede hatanın’ tartışıldığı bir bağlamda, şu tür karşılıklarla çevrilmiştir:

Örnek-5:

“Tabirde ve Hatanın İnceliklerinde Hata” (Yıldırım, 1996: 350)

“Bir Şeyi Yanlış İfade Etme ve Hatalı Olduğu Fark Edilmeyen İfadeler Kullanma” (Yılmaz, 2015: 361)

“İfadelerde Hataya Düşmek ve İnce Hatalar” (Taha, 2016: 357)

Dördüncü isim olan Güneş ise bu başlığı sadece bir başlık olarak değil “bir başlık+iki cümle” olarak çevirmeyi yeğlemiştir: “İfadede Hataya Düşmek: Bir şeyi izah ederken hataya düşmekte dilin afetlerindedir. Bu hususun inceliklerine dikkat etmek gerekir.” (Güneş, 2004: 548). Bu arada ‘düşmekte’ ifadesindeki yazım hatası da Güneş’e aittir.

B. Kitabın Çevrildiği Dilde (Türkçe) Meramını İfade Edememek

Gelinen noktada, çevirilerde yaşanan temel problemlerden bir diğerinin “Türkçede meramını ifade edememek” olduğu tespit edilebilir. Celal Yıldırım’ın özellikle bu tür durumlarda yöneldiği birbirinden mantıksız seçenekler aşağıda örneklendirilmiştir.

1. Türkçede Bulunmayan Kelime/Fiil/Tamlamalar Üretmek

Gıybet bölümünde “helalleşmek” yerine “kendini helal ettirmek” diyen Yıldırım (Yıldırım, 1996: 322; Birgivî, 1270/1853: 191; 2005: 214), “Nereden bilebilirim?” şeklinde rahatlıkla çevrilebilecek olan (ما يدري؟) kullanımı için yine uzaktan dolaşıp “Beni bilgili kılan ne olabilir?” demektedir. (Yıldırım, 1996: 167; Birgivî, 1270/1853: 109; 2005: 116) Kimi yerlerde ise adeta bir mütercimim “Türkçeyi nasıl kullanmaması gerektiğini” ortaya koyan örneklere rastlanır:

Örnek-6:

“Hayvanların senin önüne geçen bir sıfatta ne gibi bir iftihar edinilebilir.” (Yıldırım, 1996: 169)

Sonunda soru işareti olmasa da bu cümle aslında bir soru sormaktadır. Oysa Arapça orijinali (وأي افتخار في صفة يسبقك البهائم فيها؟) şeklinde olan metin (Birgivî, 1270/1853: 111; 2005: 118) şöyle çevrilebilirdi: “Hayvanların seni geçtiği bir nitelikte nasıl bir övünme durumundan söz edilebilir?”

Örnek-7:

“Ebû Süleymân-ı Dârânî (K.S.) demiş ki: ‘Benim nefsimde olan aşağılığı, bütün insanlar toplansalar onu o seviyeye düşürmeye güç getiremezler.’ (Yâni kendi nefsimi üstün irâdemle hor ve hakîr kılmışım.)” (Yıldırım, 1996: 173)

Ne metnin tercüme ve ne de mananın takdir edilebildiği, adeta “Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem!” mısraının hayata yansıdığı bu örnekte, Dârânî’nin, Arapça orijinal metni (لو أراد جميع الخلق أن يضعوني أدنى مما في نفسي، ما قدروا عليه.) şeklindeki sözüne dair doğru tercih şu olabilirdi: “Bütün yaratılmışlar beni kendimi gördüğümden daha değersiz saymaya çalışsalar, buna güçleri yetmez!” (Birgivî, 2005: 122)

Şu tarz komik ve anlamsız tümcelere ise Yıldırım çevirisinde sıkça rastlanmaktadır:

Örnek-8: “Böyle bir mukabelede bulunduğu zaman, teklif edildiği hususların yerine getirilmesinin gayesine ulaşmış sayılır.” (Yıldırım, 1996: 149)

2. Türkçe Görünümlü Uzun ve Anlamsız Cümleler Kurmak

Türkçeyi kullanma becerisi yer yer ilkokul düzeyine kadar inebilen ve mesela “Kibrin yedi sebeplerinden ikincisi...” diyen Yıldırım (Yıldırım, 1996: 168), bazen de Arapçayı Türkçeye çevirmek yerine, Arapça metindeki kelimeleri Latin harfleriyle yan yana yazmanın yeterli olacağını düşünür. Sonuçta ise eserini gayet fasih bir Arapçayla kaleme alan Birgivî’nin, değil doğru anlaşılmasını sağlayacak, dengeli düşündüğünden bile emin olunamayacak derecede kötü duruma düşmesine yol açacak cümle ve paragraflar ortaya çıkmaktadır:

Örnek-9:

“İbadet ve vera’ın üstünlüğünün ancak şerâit ve erkânının bir araya gelmesiyle ve müfsidat ile mekrûhattan (sevabı ve yapılması beğenilmeyen şeylerden) uzak kalmasıyla mümkün olacağını bilmek ve dosdoğru niyet, ihlâs ve takvâya yaklaşık bulunmasına mârifet peydâ etmek. Ayrıca onları ölünceye kadar...” (Yıldırım, 1996: 168)

Yine “Bana göre, bu, eşhas ve ahvalin ihtilâfiyle değişik olur.” (Yıldırım, 1996: 150) derken de mütercim aslında sadece “Bence bu, kişilere ve durumlara göre değişir.” demek istemektedir.

Ve nihayet Yıldırım, “emr-i bi’l-münker nehy-i ani’l-marûf” başlığı altında, müellifin “Münafık erkek ve kadınlar da birbirindedir” manasına gelen kısmını zikrettiği ayeti (Tevbe 9/67) aynen şu şekilde “çevirmiştir”:

“El münâfikune vel münâfikati ba’duhüm min bâ’dın ye’murûne.” (Yıldırım, 1996: 362; Birgivî, 2005: 234)

Acaba önce hangi yanlışa işaret edilmelidir: Arapça ayetin çevirisinin yine Arapçayla yapılmasına mı, Arapça kelimelerin bir tanesinin dahi Latin harflerine sağlıklı aktarılamayışına mı, ayetin ikinci cümlesinin ortadan kesilmiş olmasına mı? Yoksa bütün bunları özetler biçimde, mütercimim ne okuyucusuna, ne çevirdiği kitabın sahibine, ne de Âlemlerin Rabbinin kelâmına bir türlü nasip olmayan saygısına mı?

Son örnekte meselenin, tercümesi yapılan eserin lafzını anlamaktan öte “müellifin yazdığı metinle sınırlı kalmak” gibi bir hassasiyetten uzaklaşmasıyla da ilişkili olduğu görülmektedir ki, aşağıdaki başlık buna ışık tutacaktır.

II. Metin Problemleri

“Metne bağlı kalmamak” ifadesiyle özetlenebilecek söz konusu “ekleme ve çıkarma” problemlerinin detaylı alt başlıklara ayrılmasına gerek duyulmamış olup, sayıca çok olması dolayısıyla öncelikle “metinden çıkarılan bölümler” ile ilgili notlara yer verilecektir.

A. Metnin Bazı Bölümlerini Çevirmemek

Bir mütercimden ilmen beklenen en önemli duyarlılık, yazarın kaleme aldığı metni bir emanet olarak değerlendirip ona göre muamelede bulunmaktır. Böyle bir duyarlılığın doğal sonucu, yazarın yazdığı kadarını çevirmek, söylemediği bir şeyi ona söyletmek, açıkça ifade ettiği bir konu veya maddeyi de hafzedip metinden çıkarmamaktır. Oysa madde eksiltme, paragraf atlama, müellifin kurduğu kitap içi bağlantıları kesme ve benzeri pek çok olumsuz tasarrufa özellikle Yıldırım çevirisinde yoğun biçimde rastlanmaktadır.

Celal Yıldırım, öncelikle gerek görmediği ayet metinlerini tercüme etmemek suretiyle kitaptan çıkarmıştır. Sözelimi müellif merhum konuya giriş yaptıktan sonra üç ayet-i kerime zikredip ardından hadislere geçiyorsa, mütercim bu ayetlerden ikisini alır, birini bırakır. (Birgivî, 1270/1853: 104; 2005: 109-110; Yıldırım, 1996: 153) Burada mezkûr üç ayetten ilkinin (A’râf 7/146) tercüme eden ve sûre/ayet numarasını veren Yıldırım, ikincisinin (Mü’min 40/35) sadece Türkçesini vermekte, sonuncu ayetin ise (Bakara 2/34) ne çevirisini yapmakta, ne de Kur’ân-ı Kerim’deki yerine atıfta bulunmaktadır. Keza çevirinin aynı sayfasında bir önceki paragrafta ardışık olarak yer alan iki ayet (İsrâ 17/61 ve A’râf 7/12) birleşik tercüme edilmiş ve sûre/ayet numaraları da verilmemiştir.

Bu, oldukça yaygın bir durumdur ve hakikaten büyük bir cürettir. Kendini beğenmişlik konusunu izah ederken de Birgivî’nin zikrettiği iki ayetten Fâtır 35/8’i uygun görüp çeviriye dâhil eden Yıldırım, Kehf 17/104 için farklı düşündüğünden olacak, onu hafzedip metinden çıkarmıştır. (Yıldırım, 1996: 177; Birgivî, 1270/1853: 117; 2005: 124) Mahzûf ayetin *Tarîka*’da zikredilen kısmının manası ise şöyledir: “Ve onlar, güzel bir iş yaptıklarını zannederler!”

Aynı cüret, “Allah” lafzının açıkça yer aldığı bir ayetin (Furkân 25/41) “Resûl olarak gönderilen bu mudur?” diye meçhul yapıyla çevrilmesinde veya Kur’an-ı Kerim’de (Zuhruf 43/31) şehir adı verilmemesine rağmen anlamın “Şu Kur’an Mekke ve Medine’den büyük bir şahsın üzerine inseydi ya!” şeklinde (bu sefer de meçhul “indirilme” fiili malûma çevrilerek) Türkçeye aktarılmasında da geçerlidir. Eserde ardışık olarak yer alan her iki ayetin de sûre adı ve ayet numarası tercümede verilmemiştir. (Yıldırım, 1996: 153; Birgivî, 1270/1853: 103; 2005: 109)

Bazı bölümlerde ise mütercim cümlenin öğelerinde ihtisara gider. Birgivî “köpek, domuz, yılan, akrep ve benzerleri” diyorsa da, o bu kadar tafsilata gerek görmez ve “köpek veya domuz” deyip geçer. (Birgivî, 1270/1853: 109; 2005: 116; Yıldırım, 1996: 167) Müellifin itinayla kaydettiği “Özellikle de ihlas konusunda!” (خصوصاً في الإخلاص) (Birgivî, 1270/1853: 84; 2005: 90; Yıldırım, 1996:

131), “Allah korkusundan kaynaklanan bir kaçınma değil de...” (لا نفرة خشية من الله تعالى) (Birgivî, 1270/1853: 87; 2005: 92; Yıldırım, 1996: 133) gibi önemli ara cümleler ise yine mütercimim haksız tasarruflarına kurban gitmiş ve Türk okuyucusuna sunulan tercüme *Tarîkat-i Muhammediyye* metninde yer almamıştır.

Birgivî tarafından itinayla kurulan kitap içi bağlantıların yok sayıldığı noktalar ise ayrı bir üzüntü vesilesidir. Müellifin “daha önce geçmişti”, “ileride yeniden gelecek”, “bunu söylemiştik” dediği pek çok noktada mütercimim tavrı, bahsedilen sayfalara dipnotta işaret etmek bir yana, söz konusu atıf ifadelerini bile Türkçeye çevirmeyip bir bütün hâlinde görmezden gelmek olmuştur. Bu, *Tarîka*'yı kaleme aldığı dönemde ağır görme sorunları yaşayan ve bunu İstanbul'a yazdığı mektuplarda da belirten (Martı, 2011: 40-41) müellifin emeğine yapılmış çok açık bir saygısızlıktır. Örnek verecek olursak:

Örnek-10: Birgivî, insanların önünde ayağa kalkmasından rahatsız olmayan, bilakis memnun kalan kişinin durumunu kibre örnek vermekte ve okuyucuyu konuyla doğrudan ilgili olan riya bahsine yönlendirmek için (كما ذكرنا في الرياء) demektedir. (Birgivî, 1270/1853: 113; 2002: 146; 2005: 120) Yıldırım “riya bölümünde belirttiğimiz gibi” anlamındaki bu kaydı tercümeğe değer görmemiştir. (Yıldırım, 1996: 170)

Örnek-11: Geçimini sağlayacak kadar geliri olan kişinin dilenmesinin tevazu sayılamayacağını ve meşru olmadığını belirten müellif “İnşallah ‘Dilin afetleri’ konusunda gelecek” (وسيجيء إن شاء الله تعالى في آفات اللسان) diyerek ileriye atıfta bulunmaktadır. (Birgivî, 1270/1853: 102; 2005: 107) Celal Yıldırım çevirisinde bu kayıt da yok sayılmıştır. (Yıldırım, 1996: 152)

B. Metne İlaveler Yapmak

Tarîka metninin orijinalinde bulunmayan bazı açıklama cümlelerinin, maddelerin veya farklı unsurların kitabın tercümesinde metne ilave edildiği tespit edilmiştir. Yıldırım'da neredeyse sıradanlaşan bu uygulamanın sonraki mütercimleri de kısmen olumsuz etkilediği ifade edilebilir.

Sözgelimi Birgivî “Kibir ve Tekebbürün Sebepleri” bölümüne başlarken (Birgivî, 1270/1853: 105; 2005: 112) konuyu yedi maddede ele alacağını belirtmekte ve madde başlıklarını toplu olarak saymamaktadır. Yıldırım ise ilgili paragrafın içine bu maddeleri sanki metnin aslındanmış gibi derç etmiş, paragraf ve benzeri herhangi bir ayıraç da kullanmamıştır. (Yıldırım, 1996: 158) Bu büyük hatayı Güneş'in de tekrar ettiği görülmekte olup, o da maddeleri paragrafın bitimine ve metnin devamına bir cümle hâlinde monte etmiştir. (Güneş, 2004: 310)

Kimi yerlerde de Yıldırım, metne ekleme yapmaya çalışırken asıl maddeleri çevirmeyi unuttur. Nitekim Birgivî'nin “Zamana, horoza ve ölülere sövmeyi açıkça yasaklayan bilgiler varit olmuştur.” (Birgivî, 1270/1853: 194; 2005: 218) cümlesini tercüme ederken konuyu şerh etmeye başlamış, *el-Câmiu's-Sağır*'deki horozla ilgili rivayetleri metne eklerken, asıl madde olan “ölülere sövmemeyi” unuttuğu ve dışarıda bırakmıştır. (Yıldırım, 1996: 330)

Şerh mahiyetindeki açıklamaları metnin ana gövdesine ekleme alışkanlığı, özellikle Yıldırım çevirisini “asla sadık ve geçerli” bir tercüme olmaktan bütünüyle çıkaracak düzeydedir. Tercüme metnin ardışık iki sayfasında tespit edilen ve aşağıda sıralanan “ziyade” unsurlar bu konuda bir fikir verebilir:

“Bundan da bir netice alamayınca”, “kendi fazl ü keremiyle”, “şeytan bu yoldan da netice alamayınca”, “şeytan bundan ümitsiz olunca”, “bu hileden de ümitsiz olunca”, “Cenâb-ı Hak vâris kılındığımız cenneti amelimize bir güzel karşılık olsun diye şöyle hatırlatıyor”, “Bu hitap yarın cennete girmeye hak kazananlar için olacaktır”, “Bununla Cenâb-ı Hak şu hususu bildirmeği murad ediyor”, “İşte kul bütün bunları düşünüp gönülden söyleyince şeytanı reddetmiş olur.” (Yıldırım, 1996: 134-135; Birgivî, 2002: 116-117; 2005: 92-94)

İşaret edilen iki sayfada metne bir büyük paragraf miktarı açıklama eklenerek ilerlenmiş olması, çevirinin hacmini gereksiz yere kabartmakla kalmamakta, Birgivî'nin gayet edebi ve veciz üslubunu da kökünden baltalamaktadır. Meselenin bir diğer yansıması, müellifin ihtisar amacıyla bir kısmıyla istişhâd ettiği ayetlerin tamamının çevirisini vermektir ki, diğer mütercimlerde de tespit edilen bu problemlili tutumun onlarca örneği mevcuttur.

Örnek-12: Mesela Birgivî, laf taşıma konusunu işlerken konuyla ilgili bir ayet grubuna şöyle işaret eder:

﴿وَلَا تُطْعَمُ كَلَّ حَالِفٍ﴾ الآية.

“Her yemin edip durana uyma!” (Kalem 68/10) âyeti.

Kalem sûresinin konuyla ilgili on ayetini sadece başlangıca dikkat çekerek bu şekilde zikretmek yerine, mütercimlerden Yıldırım, Kalem 68/10-13'ü (Yıldırım, 1996: 324; Birgivî, 2005: 215), Yılmaz 10-11'i (Yılmaz, 2015: 336-337), Güneş (Güneş, 2004: 517-518) ve Tâhâ (Tâhâ 2016: 335) ise 10-14'ü tercüme edip metne dâhil etmişlerdir. Böyle olunca Mehmed Efendi'nin yarım satırda bitirdiği bir işi, mesela Taha dördü Arapça, beşi Türkçe toplam dokuz satırda ancak bitirebilmektedir. Zaten orijinal *Tarika* metni 200 küsur sayfa iken, çevirileri 600 sayfa civarına bu yüzden çıkmaktadır ki, en azından musannifin emanetine sahip çıkılmaması bakımından uygun bir tablo gibi durmamaktadır.

Konunun bir diğer örneği “Kötü Aracılık” başlığı altında görülmektedir. Müellif, Nisâ suresinin ilgili ayetinin (Nisâ 4/85) kötü işlere aracı olmak hakkındaki ikinci cümlesini konunun girişinde; iyi işlere aracılık etmeye dair ilk cümlesini ise birkaç paragraf ötede vermektedir. (Birgivî, 1270/1853: 206-207). Yıldırım (Yıldırım, 1996: 360) ve ona tabi olan diğer çevirmenler (Güneş, 2004: 556; Yılmaz, 2015: 368-369; Tâhâ, 2016: 332) ise girişte ayetin kitap metnindeki kısmından fazlasını -Yıldırım tamamını, diğerleri ise ayeti oluşturan üç cümleden ilk ikisini- vermekte, devamında ise sadece müellifin aldığı kısmı çevirmektedirler ki, tam anlamıyla keyfî bir uygulamadır. Hâlbuki müellifin alıntılacağı kısım neyse onun Arapçası ve Türkçe çevirisi ile yetinilmesi beklenirdi.

C. Metnin Niteliğini Değiştirmek

Metnin niteliğini değiştirmekten kasıt, normalde ilâhî kaynaklı (ayet) veya nebevî kökenli (hadis) olan bir metni, kitap içinde bulunduğu bağlamın öncesine ve sonrasına dâhil ederek, sıradan bir ifade olarak tercüme etmektir. Diğer bir tahrif yöntemi olarak ise “metinde var olan bilgiyi tercümede eklenmiş gibi parantez içine alma” uygulamasına (Yıldırım, 1996: 335) işaret edilebilir. Burada da normalde müellife ait olan bir ifade, okuyucuya sanki mütercimin açıklamasıymış gibi sunulmuş olmaktadır.

Fakat her ikisinden de kesinlikle daha kötüsü, dinî değer bakımından “nass” konumunda olmayan bir ifadeyi, ayet veya hadise ekleyerek çevirmektir ki, Yıldırım bunu da yapmıştır.

Örnek-13: Yalancıyı tasdik etmenin yanlışlığına değinilirken zikredilen ve dengesiz yöneticilerden uzak durulmasını öğütleyen Câbir b. Abdullah hadisinin uzunca metni şu ifadelerle bitmektedir: “Bak Ka’b b. Uca! İnsanlar güne iki şekilde başlarlar: Kendini satın alıp azat edenler ve kendini satın ele verenler!” (Birgivî, 1270/1853: 2002: 277; 205; 2005: 231)

Mütercim, metinde görülen “Ka’b b. Uca” hitabı yerine “Ka’b” demeyi yeterli görmüş, hadisin bitiminde Birgivî'nin kullandığı “Yöneticilerin ve büyüklerin ortamlarında bulunup da bundan kurtulabilen pek azdır!” cümlesini ise metne ekleyerek hadis gibi tırnak içinde çevirmiştir. (Yıldırım, 1996: 358) Hâlbuki böyle bir metin hadisin Birgivî tarafından remizlerle işaret edilen kaynaklarından hiçbirinde geçmemektedir. (Ahmed b. Hanbel, 1998: XXII/332-334 [14441],

XXIII/425 [15284]; Heysemî, 1979: II/241 [1609]; İbn Hıbbân, 1998: V/9-10 [1723]; Nesâî, 1994: *Bey'at*, 35-36 [4207-4208]; Tirmizî, 2009: *Sefer*, 42 [618].) Daha da dramatik olanı, sonraki çevirmenler içinden araştırmaya gerek duymaksızın bu manevi sorumluluğa ortak olanların çıkmasıdır.(Güneş, 2004: 554)

C. İlmî Hassasiyetten Mahrumiyet Problemi

İlmî hassasiyetten kasıt, tercüme işleminin akademik ölçülere uygun gerçekleştirilmesi için elden gelen gayretin gösterilmesidir. Türkçeye kazandırılmak istenen kitabın hangi baskısının veya nüshasının çevrildiğini belirtmek, müellifin atfı yaptığı kaynaklara ulaşmak, manası çözülemeyen yerlerde eserin şerhlerine müracaat etmek, tamamlandıktan sonra tercümeyle genel bir tashihten geçirmek, daha önce yapılmış tercümelerin kusurlarına işaret etmek gibi pek çok gereklilik, incelenen çalışmalarda çok alt düzeyde karşılanabilmiştir.

Bu bağlamda bizce bir *Tarîka* tercümesinin en temel hedeflerinden birisi, Birgivî'nin o eşsiz, sarsıcı üslubunu yakalamak ve yansıtmak olmalıydı. Kısa ve etkili teşhis cümleleri, akılda kalıcı ve reçete mahiyetindeki tedavi önerileri, aralara ustalıklı serpiştirilen soru işaretleri, tercümelerde okuyucuya genel anlamda maalesef aktarılabildiği değildir. Oysa Mehmed Efendi'yi "İmâm Birgivî" yapan ve sonraki dönemlerde kimi kitle hareketlerine fikrî düzeyde kaynaklık etmesine neden olan ana özelliği, pek çok akranıyla müşterek olduğu bilgi düzeyi veya elindeki kıt kütüphane kaynakları değil, okuyucuyu sarsan ve sürükleyen bu anlatım üslubudur. Onun eşsiz soru, vurgu ve ünlemlerinin mütercimlerin elinde dümdüz ve sıradan birer ifadeye dönüştüğünü görmek ise gerçekten acı vericidir.

Örnek-14: Meselâ mal, evlat, makam ve mevki ile övünmenin anlamsızlığına dikkat çeken müellif, konuyu şu iki ünlemlerle bitirir: "Yazıklar olsun Yahudilerin senden önce sahip olduğu şerefe! Ve yazıklar olsun hırsızın bir anda alıvereceği şerefe!" (Birgivî, 1270/1853: 112; 2005: 118)

Bu bölümü *Tarîka* mütercimleri tek cümleyle şöyle geçiştirmişlerdir:

"O halde Yahûdînin seni geçtiği bir şereften nefretle kaçın ve hırsızın bir anda ele geçirebileceği bir şereften tiksini!" (Yıldırım, 1996: 169)

"O halde, yahûdînin seni geçtiği ve hırsızın da bir anda ele geçirebildiği bir şereften sakın." (Güneş, 2004: 320)

Normalde kelimelerin çevirideki dizilişinin bile vurguya göre ayarlanması gerekirken, soru edatlarının devre dışı bırakıldığı ve soru cümlelerinin düz anlatıma dönüştürüldüğü örneklerle rastlanmıştır.

Örnek-15: Müellif bir yerde okuyucusuna şöyle seslenir: "Âdem aleyhisselâmın oğlu Kâbil'e ve Nûh aleyhisselâm'ın oğlu Kenan'a bak: Soyları onlara fayda sağladı mı?" (Birgivî, 1270/1853: 110-111; 2005: 117). Alıntılanan kısmın bitimindeki (هل نفعهما نسبهما؟) soru cümlesinin tercümesi "Soyları onlara bir fayda vermemiştir." şeklinde yapılmıştır. (Yıldırım, 1996: 169)

Satır aralarında müellifin yaptığı iğneleyici göndermeler de tercümelerde gözden kaçan önemli hususlar arasındadır.

Örnek-16: Tasavvufa müntesip oluşuyla ama kifayetsiz sûfilere de karşı duruşuyla bilinen Birgivî, insanın aklına düşen fikirlerden hangisinin hayır hangisinin şer olduğunu dört yolla anlayabileceğini belirtmekte ve ikinci sırada şu öneriye yer vermektedir: (Birgivî, 1270/1853: 86; 2005: 92)

(والثاني: عرضه على عالم من علماء الآخرة، ومرشد كامل، إن وجد. فإن قال خير فخير. وإن شر فشر.)

Yazarın “ve bir mürşid-i kâmile arz edilir” dedikten sonra düştüğü “tabi eğer varsa” (إن وجد) kaydı önemlidir. Ancak, Yıldırım çevirisinde –değil vurgu amacıyla özel bir tarzda konumlandırılmak- bu kayıt metne dâhil bile edilmemiştir:

“İkinci ölçü: Hâtırı âhiret (işleriyle meşgul olan) âlimlerden birine veya kâmil mürşidlerden birine arzettir. O zat ‘bu hayırdır’ derse, hayırdır; şerdir derse, o şerdir.” (Yıldırım, 1996: 133)

Metni bağımsız anlamak yerine, Yıldırım’ın etkisinde kalmak da başlı başına bir problemdir. Pek çok örnekte sonrakiler, herhangi bir faktörden bağımsız yaklaştıkları takdirde rahatlıkla anlayıp çevirebilecekleri yerlerde, Yıldırım’ın yaptığı açık hataları tekrarlamışlardır. Ne yazık ki bu konuda tek örnek, Güneş’in, 469 sıra numarasıyla tercüme ettiği hadisın ravisini “Yahya b. Atâ” yerine Yıldırım’a uyarak “Yahya b. Utârid” şeklinde yazması değildir. (Güneş, 2004: 561; Birgivî, 2005: 235; Birgivî, 2002: 282)

Örnek-17: Kavgalı iki kişinin ikisine de yaranmaya çalışan tiplere “iki dilli” (zü’l-lisâneyn) adını takan Birgivî, bu tür insanların sergilediği laf taşıma, düşmanlığı körükleme, iki tarafa da ayrı ayrı destek sözü verme gibi davranışlar için şu tespit cümlesini kurar: (Birgivî, 1270/1853: 206; 2005: 232)

(وهذا يتضمن النفاق وي زيد عليه.)

“Bu, ikiyüzlülüğü içerir; hatta onun da ötesine geçer.” demek olan bu cümleyi, Yıldırım “Böyle yapmak nifak taşımakta ve nifakları artırmaktadır.” (Yıldırım, 1996: 358) şeklinde çevirmiştir. Ona uyan bazı mütercimler “Böyle yapmak, nifâkı barındırır ve çoğaltır.” (Güneş, 2004: 555), “Bunlar nifak içerir ve nifakı artırır.” (Taha, 2016: 361) deyip geçmektedirler. Metinde (إد) fiili ile kullanılan harf-i cerrin (من) değil (على) olduğunu fark eden Yılmaz ise “Bu davranışın içeriğinde münafıklık vardır. Hatta bu, çirkinlikte, münafıklığı aşar.” çevirisini tercih ederek (Yılmaz, 2015: 368) söz konusu ortak hataya düşmekten kurtulmaktadır.

Celal Yıldırım’ın neredeyse alışkanlık hâline getirdiği ve sonraki mütercimlerin de zaman zaman yaptığı bir diğer ortak hata, müellifin herhangi bir cümle için öngördüğü ve uyguladığı dizilişi sebepsiz yere değiştirmeleridir. Bu tasarruf, birbirine atfedilmiş öğelerin çevirisinde özellikle yaşanmaktadır.

Eğer Birgivî bir meseleyi anlatıp da üzerine önce Nemrut’u, ardından Firavun’u örnek veriyorsa (Birgivî, 1270/1853: 103; 2005: 109), bu bir hikmete mebnidir. Çevirmen gelip de cümleyi alt üst ettiğinde ve önce Firavun’u devamında Nemrut’u zikrettiğinde (Güneş, 2004: 305) sadece kendisi kronolojik bir yanlışla düşmüş olmamakta, ele aldığı şaheserin kimliğini de zedelemektedir. Dolayısıyla, tarihî, edebî, fikhî veya tasavvufî herhangi bir kelimenin, harfîn, hatta noktanın bile değer ifade ettiği üst düzey bir metinde, belagatin inceliklerini gözetmeyen bir tercüme girişiminin muvaffak olması mümkün değildir.

Yukarıda atıfta bulunulan ve bazı noktalarda Celal Yıldırım’ın menfi tesirinde kaldıkları tespit edilen müteakip mütercimlerin, çeviride başarıyı sağladıkları ve seleflerini aştıkları noktalar da mevcuttur. Bunlar arasında -zaman zaman abartılı sayılabilecek düzeyde olmakla birlikte- kitabın alt başlıklarının numaralandırılması, yine yer yer hataya düşülmekle birlikte tercümede kullanılan dilin önemli ölçüde Türkçeleştirilmesi, müellifin kullandığı remizlerin hazfedilmesi gibi bir yanlışla düşülmekle birlikte hadislerin kaynaklarının verilmesi ve benzeri hususlar zikredilebilir.

Sonuç

Et-Tarikatü'l-Muhammediyye, döneminde ve sonrasında derin izler bırakmış son derece etkili, orijinal, dolu ve verimli bir şaheserdir. Birgivi'nin pek çok kitabı ve risalesi arasında mümtaz bir yeri ve başta İstanbul kütüphaneleri olmak üzere Anadolu'nun pek çok köşesinde binlerce yazma nüshası vardır. Böyle muazzam bir kaynağın Türkçeye çevrilmesinin öncelikli bir ihtiyaç olduğu açıktır; ancak bu yönde yapılan çalışmaların ne denli başarılı olduğu da tartışmaya değer bir konudur.

Yıldırım'ın yıllardır baskısı yapılan ve pek çok evin kütüphanesinde bulunan *Tarika* çevirisi, tüm yanlışları alt alta dizildiğinde yeni bir kitap ortaya çıkaracak ölçüde hatalı ve kusurlu bir metindir. Profesyonel bir çeviri ortamında ve ilmî prensiplere bağlı kalınarak yapılmış sistemli bir çalışma görüntüsü vermemekte, sanki Arapça bilgisine fazlaca güvenen bir bireyin, kitabın aslını okuyup çevirisini sözlü olarak yaptığı bir tablonun ürünü gibi durmaktadır. Ardından ses kaydının yayıncıya verildiği, herhangi bir tashihe ihtiyaç duyulmaksızın çözüm ve basımının yapılmasının öngörüldüğü dahi bu noktada akla gelebilecektir. Dolayısıyla, bu kalite(sizlik)de bir tercümenin ilmî bir makaleye konu edilmiş olması, mütercime bağlı herhangi bir meziyetten değil, bizzat *Tarika*'nın klasik kaynak hüviyetinden ve müellifine duyulan derin hürmetten kaynaklanmıştır. Maksadın hâsıl olması ve konuya yönelik dikkatin dağılmaması için, tercüme işleminin özellik ve usülleri, Birgivi'nin eserleri ve *Tarika*'nın tanıtımı gibi yaygın olarak bilinen hususlara temasta bulunulmamıştır.

Bu incelemede tespit edilen sorunlu örnekler dil, metin ve ilmî hassasiyet problemleri olmak üzere üç ana başlıkta değerlendirilmiştir. Dil problemlerinin de genelde “Kitabın Yazıldığı Dili (Arapça) Anlayamamak” ve “Kitabın Çevrildiği Dilde (Türkçe) Meramını İfade Edememek” şeklinde tezahür ettiği görülmüştür. Bunlardan ilki cümlenin öğelerini karıştırmak ve ıstıhlara aşına olmamak gibi sorunlara, ikincisi ise Türkçede bulunmayan kelime/fiil/tamlamalar üretmek ve Türkçe görünümü uzun ama anlamsız cümleler kurmak gibi yanlışlara yol açmıştır.

Metnin bazı bölümlerini çevirmemek, metne ilaveler yapmak ve metnin niteliğini değiştirmek ise, özellikle Celal Yıldırım'a ait tercümede neredeyse standart hâle gelmiş metin problemleridir. Bilimsel çalışmanın temelini oluşturan pek çok standardın ise göz ardı edildiği, ilmî hassasiyetin yeterince gözetilmediği üzümler ifade edilmelidir.

Müellifin yazdığı metne sadık kalmamak, çeviri sırasında herhangi bir işaretle bulunmaksızın metni şerh etmeye başlamak, cümle öğelerinin yerlerini değiştirmek, sayılarını azaltmak veya artırmak, her biri bir çalışmayı tek başına kusurlu hale getirebilecek yanlışlardır. Bu tür hatalar sıkça yapıldığında, sadece mütercim işinin hakkını vermemiş olmakla kalmamakta, asıl yazarın ne düşündüğü ve ne dediği hakkında kafa karışıklığı meydana gelmektedir. Kelime ve kavramları ustalıkla kullanan, ayet ve hadislerle gayet vakıf bir âlimin, tarihi olayların sırasını karıştıran, derdini doğru dürüst ifade edemeyen, başta tasavvuf olmak üzere bazı ilim dallarından nasibini yeterince almamış biri gibi anlaşılmasına yol açabilecek bu hataların eleştirisine bu yüzden gerek duyulmuştur.

Ulaşılan sonucu bir cümleyle özetlemek gerekirse, Celal Yıldırım adlı emekli müftü, Allâme Birgivi Mehmed Efendi'nin *et-Tarikatü'l-Muhammediyye* adlı şaheserini tercüme etiketi altında katletmiştir. Eserdeki bütünlüğe ve müellifin üslubuna riayet edilmemesi, müellifin zor şartlarda kurduğu kitap içi bağlantıların tamamına yakınının kesilmesi, ayet-i kerime metinlerinin dahi kimisinin tercüme edilip kimisinin devre dışı bırakılması, her şeyden önce ilmî ehliyet ve emanete aykırıdır. Buna mukabil, dilediği yerlere ek kelime veya cümleler ekleyen, anlamını bilemediği kavramları ve içinden çıkamadığı paragrafları düpedüz “uydurup geçen” Yıldırım, bu tavrıyla çok kötü bir çığır açmıştır. Mamafih, müteakip tercümelere onun yanlışlarının kısmen tekrarlanmış ama büyük ölçüde aşılmış olması da sevindiricidir.

Bizce bu araştırmadan çıkan en net sonuçlardan birisi de, yeterli düzeyde Türkçe bilmeyen bir kişinin, Arapça veya başka bir dilde yeterliliği ne olursa olsun, temel eserleri tercümeye girişmemesi gerektiğidir. Yapılan çevirilerin ilmî standartlara uygunluğu denetlenmeli, kasten veya sehven ortaya çıkan bu tarz olumsuz örneklerin ise tenkidi gereken şekilde yapılmalıdır. Bugün için ilim ehline düşen, İslâm Tarihi'nin ve Osmanlı kültürünün müstesna isimlerinin emekleri üzerinde yapılan her türlü tahrifata -Birgivi Mehmed Efendi'nin de hayatını adadığı- "münkerden vazgeçirme" prensibi çerçevesinde uygun karşılığı vermektir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, M. (1998), *el-Müsned*, I-L, (thk. Şuayb el-Arnaut ve diğerleri), Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye.
- Akdemir, S. (1988), Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme, *İslâmî Araştırmalar*, 2(8), 17-34.
- Birgivi, M. (1270/1853), *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-Sîratü'l-Ahmediyye*, İstanbul: Dâru't-Tibâati'l-Âmira.
- Birgivi, M. (2002), *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-Sîratü'l-Ahmediyye*, (thk. Muhammed Hüsnî Mustafa), Halep: Dâru'l-Kalemi'l-Arabî.
- Birgivi, M. (2005), *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-Sîratü'l-Ahmediyye*, (thk. Huriye Martı), Konya: SÜSBE Doktora Tezi.
- Güneş, M. (2004), *Tarikat-ı Muhammediyye (çeviri)*, İstanbul: Kalem Yayınevi.
- Heysemî, N. (1979), *Keşfü'l-Estâr an Zevâidi'l-Bezzâr*, I-IV, (thk. Habîburrahmân el-A'zamî), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- İbnü'l-Esir, M. (1997), *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser*, I-V, (thk. Ebû Abdurrahmân Salâh b. Muhammed), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Hibbân, E. (1988), *Sahîh (el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân)*, I-XVIII, (trt. İbn Belbân; thk. Şuayb el-Arnaut), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Martı, H. (2005), *Birgili Mehmed Efendi'nin Hadisçiliği ve et-Tarîkatü'l-Muhammediyye (Tahkik ve Tahlil)*, Konya: SÜSBE Doktora Tezi, Konya 2005.
- Martı, H. (2011), *Birgivi Mehmed Efendi*, Ankara: TDV Yayınları.
- Martı, H. (2012), *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Nesâî, A. (1994), *es-Sünen*, I-IX, (thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde), Halep: Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye.
- Taha, M. (2016), *Tarikat-ı Muhammediyye (çeviri)*, İstanbul: Muallim Neşriyat.
- Tirmizî, M. (2009), *es-Sünen (el-Câmiu'l-Kebîr)*, I-VI, (thk. Şuayb el-Arnaut ve diğerleri), Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye.
- Yıldırım, C. (1996), *Tarikat-i Muhammediyye (çeviri)*, İstanbul: Demir Kitabevi.
- Yıldırım, C. (1989), Telif ve Tercüme Tefsîrler Üzerindeki Bir Değerlendirmenin Değerlendirilmesi, *İslâmî Araştırmalar*, 3(2), 79-80.
- Yılmaz, N. (2015), *Tarikat-i Muhammediyye (çeviri)*, İstanbul: Hisar Yayınevi.